

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

У статті розглянуто особливості та головні передумови формування педагогічної майстерності майбутніх учителів у процесі їх адаптації до професійної діяльності.

Ключові слова: педагогічна майстерність, гуманістична спрямованість компоненти педагогічної майстерності.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується відходом від тоталітарної уніфікації і стандартизації педагогічного процесу, інтенсивним переосмисленням цінностей, пошуками нового в теорії та практиці навчання і виховання. Розвиток вітчизняної системи освіти, який відбувається під впливом соціально-економічних та політичних змін, має базуватися на основі пріоритетів якості навчання та поглиблення всебічного розвитку особистості. Державні документи про освіту підкреслюють необхідність забезпечення можливостей особистісного зростання майбутнього педагога, його педагогічної майстерності.

Успішність діяльності загальноосвітніх закладів залежить від рівня підготовки учителів, а очікувані позитивні результати реформування вітчизняної школи – від оновлення підготовки педагогічних працівників. Тому проблема професіоналізму та фахової майстерності набувають дедалі більшого значення у теорії і практиці підготовки майбутніх фахівців.

На думку вчених, сьогодні українській загальноосвітній школі потрібні педагоги нової генерації – інтелегентні, гуманні, яскраві особистості, здатні до саморозвитку та фахового росту; педагоги, які володіють новітніми технологіями та педагогічними техніками [2, с. 14]. Від майбутніх фахівців вимагається поєднання орієнтації на досягнення з широтою знань і вмінням швидко опановувати нові галузі. Тому **метою статті** є спроба охарактеризувати особливості формування педагогічної майстерності майбутніх учителів у процесі адаптації до професійної діяльності; виявити головні умови формування педагогічної майстерності.

Результати теоретичного дослідження. Проблему педагогічної майстерності, рис педагога-майстра досліджували багато вітчизняних і зарубіжних учених. Питання професійних якостей учителя, його майстерності, культури відображені у працях К. Д. Ушинського, А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського; важливу роль у визначенні вимог до особистості вчителя, функцій та структури педагогічної діяльності, педагогічних умінь, здібностей тощо відіграли дослідження К. О. Бабанова, Н. В. Кузьміної, В. О. Сластьоніна; проблемам сутності, змісту, структури педагогічної майстерності присвячені праці І. А. Зязюна, Ю. М. Кулюткіна, М. В. Кухарева та багатьох інших.

Першим ввів поняття "майстерність вихователя" А. С. Макаренко у своїй статті "Деякі висновки з мого педагогічного досвіду": "Майстерність вихователя не є якимось особливим мистецтвом... але це спеціальність, якої треба навчитись, як треба навчати лікаря його майстерності, як треба навчати музиканта" [8]. В. О. Сухомлинський продовжив розвиток теорії про педагогічну майстерність. У працях "Сто порад учителів", "Як виховати справжню людину", "Розмова з молодим директором школи" та ін. велика увага приділяється діяльності вчителя щодо формування у вихованців рис справжньої людини, громадянина, патріота. "Ми маємо справу з найскладнішим, неоціненним, найдорожчим, що в житті, – з людиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя" [11].

Сьогодні майстерність визначають по-різному: як "найвищий рівень педагогічної діяльності... який виявляється в тому, що у відведений час педагог досягає оптимальних наслідків" [6], "інтегрований показник ступеня готовності конкретної людини до виконання професійних обов'язків учителя і вихователя" [9], "сукупність певних якостей особистості вчителя, що зумовлюються високим рівнем його психолого-педагогічної підготовленості, здатністю оптимально розв'язувати педагогічні завдання (навчання, виховання і розвитку школярів)" [4], характеристику "високого рівня педагогічної діяльності" [5], "вираження підвищеного рівня всіх якостей, якими повинен володіти педагог, комплекс властивостей особистості, який забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності, а також наслідок підвищеного рівня розвитку деяких педагогічних якостей" [1].

Сучасний погляд на проблему українських вчених відображено наступним чином: "педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі" [12].

У означеному контексті постає запитання: якими властивостями, якостями повинен володіти майстерний вчитель? У психолого-педагогічній літературі існують різні підходи до цього питання. Так, О. В. Духнович вважав, що наставник повинен мати:

- справжнє покликання до цієї служби;
- добрі і правильні знання і відомості з предмета, що викладатиме;
- чистий і непорочний норов і процвітати чеснотами;
- повинен бути від природи лагідним, поважним;
- повинен учнів своїх любити і їхню любов також для себе заслужити;
- від природи треба йому володіти легким, зрозумілим способом викладання;
- повинен мати потрібні засоби для навчання і наставляння;
- повинен добрий порядок поважати [6].

А. К. Ткаченко виокремила низку професійно-особистісних властивостей учителя: здатність розуміти учня, доступно викладати матеріал, переконувати людей, зацікавлювати учнів, швидко реагувати на педагогічні ситуації і гнучко поводитися в них, передбачати результати своєї роботи, здатність до творчої роботи, організаторські здібності, педагогічний такт, здібності до певного предмета [12]. Натомість Г. І. Різз пропонує модель учителя, яку наділяє суттєвими, на його думку, ознаками і рисами: здатність одночасно вчити й виховувати, ґрунтовна теоретична педагогічна освіта, висока культура й усвідомлення цінностей виховання, свобода й відповідальність, причетність до інтелектуальної еліти [10].

Аналізуючи загальноприйняті уявлення про "ідеального вчителя", деякі дослідники приходять до висновку, що такий педагог повинен усе знати, все розуміти, бути кращим і досконалішим за будь-яку звичайну людину. Він повинен начебто підноситися над людською масою, демонструючи надзвичайні знання, яскравий талант, організаторські здібності, силу і повноту особистості, вміння турботливо і чуйно ставитися до дітей ... Тому образ "хорошого вчителя" починає втрачати людські риси, дедалі більше стаючи схожим на янгола. Зважаючи на це, сучасні автори пропонують іншу модель: хороший учитель – це натхненний, щасливий учитель. [12].

Сьогодні українська педагогічна думка виокремлює чотири основні характеристики майстерного вчителя, тобто *компоненти педагогічної майстерності*:

- гуманістична спрямованість;
- професійна компетентність;
- педагогічні здібності;
- педагогічна техніка [3, с. 34-36].

Гуманістична спрямованість – ключова характеристика педагогічної майстерності, яка передбачає орієнтацію на іншу людину (зокрема на учня), терпиме ставлення до інших, врахування потреб вихованців, вибір доцільних засобів впливу та взаємодії, крім цього, – гідне самоствердження самого педагога як кваліфікованого, вимогливого, гуманного наставника, тобто, утвердження ним вищих духовних цінностей, моральних норм поведінки.

Основними складовими *професійної компетентності* вчителя є його знання: з дисципліни, яку він викладає, з педагогіки, з психології та з методики. Але слід зважати на те, що ці знання повинні бути комплексними, синтезованими, а не відокремленими один від одного. Для того, щоб викликати в учнів зацікавленість навчальним предметом, зробити інформацію "живою" і доступнішою, знання педагога мають бути особистісно забарвленими. Тобто, вчителю варто висловлювати власне ставлення до навчального матеріалу, розуміння проблеми, власні міркування. Визначальною особливістю знань вчителя є їх постійне оновлення та поповнення, оскільки педагог – це людина, яка постійно самовдосконалюється, працює над собою, вчиться протягом життя.

Успішність педагогічної діяльності великою мірою залежить від *педагогічних здібностей* вчителя, основними з яких є:

- комунікативні – здатність до встановлення контактів і зв'язків;
- перцептивні – професійна проникливість, пильність;
- інтуїція, здатність сприймати та розуміти іншу людину;
- динамічні – здатність активно впливати на іншу особистість;
- емоційна стабільність як здатність володіти собою, зберігати самоконтроль, здійснювати саморегуляцію за будь-якої ситуації;
- оптимістичне прогнозування – передбачення розвитку особистості орієнтацією на позитивне в ній;
- креативність.

До основних елементів *педагогічної техніки* належать: техніка мовлення (голос, дихання, дикція, інтонаційне забарвлення і т.п.), виразний показ почуттів і ставлень (міміка, пантоміміка, зовнішній вигляд вчителя загалом), професійна самопрезентація психічного стану (самоконтроль, витримка тощо). Крім цього, важливими вважаємо організаторські здібності, конструктивні навички (вміння відбирати та логічно вибудовувати матеріал), гностичні (здатність до пізнання нового), дидактичні (вміння навчати інших) та ін. Тобто, це ті вербальні та невербальні вміння, які є невід'ємним елементом педагогічної майстерності, що допомагають усім учасникам навчального процесу яскравіше виразити себе і досягти оптимальних результатів у роботі. Значущою залишається роль вчителя – громадянина, носія загальнокультурних і національних цінностей, основою професіоналізму якого є постійне самовдосконалення.

Висновки. Зазначимо, що педагогічну майстерність можна розглядати як найвищий рівень педагогічної діяльності та вияв творчої активності особистості педагога, тобто як комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності. Проаналізовані професійні та особистісні якості є основою педагогічної майстерності, формування і вдосконалення яких має бути пріоритетною складовою психолого-педагогічної підготовки майбутнього вчителя і *перспективною темою* для подальшого вивчення.

Використані джерела

1. Бабанов К. О. Інноваційні системи, технології та моделі в сучасній школі. / К. О. Бабанов – Запоріжжя: Просвіта, 2013. – 160 с.
2. Бех І. Д. Психолого-педагогічні джерела виховної майстерності : [навч. посіб.] / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2009. – 248 с.
3. Білецька С. В. Дитиноцентрована педагогіка / С. В. Білецька. – Х. : Факт, 2008. – 255 с.
4. Вдовина Н. Р. Педагогические инновации / Н. Р. Вдовина // Психолого-педагогические проблемы современной школы. – 2013. – Вып. 2. – С. 157-168.
5. Власова В. Б. Инновация как социально-философская категория / В. Б. Власова // Философские науки. – 2013. – № 4. – С. 30-39.
6. Духнович О. В. Народна педагогія / О. В. Духнович // Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки / [за ред. С. А. Литвинова]. – К.: Радянська школа, 1961. – С. 517.
7. Зверева Н.Н. Опыт модернизации систем образования развитых стран мира: история и современность / Н. Н. Зверева // Вестник Томского гос. ун-та. Педагогика. – 2013. – № 310. – С. 163-169.
8. Макаренко А.С. Твори: В 7 т. / А. С. Макаренко – К.: Радянська школа, 1954. – Т. 5: Деякі висновки з мого педагогічного досвіду. – С. 246.
9. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, І.Ф. Кривонос та ін.; [за ред. І.А. Зязюна]. – К.: Вища школа, 2004. – С. 30.
10. Ризз Г. И. Размышления о педагогической деятельности, культуре, мастерстве / Г. И. Ризз // Педагогика. – 1995. – №4. – С. 114-116.
11. Сухомлинський В.О. Сто порад учителів / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: В 5 т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т. 2. – С. 420.
12. Ткаченко А. К. Энциклопедия педагогических технологий: пособие для преподавателей. / А. К. Ткаченко – СПб.: КАРО, 2013. – 368 с.

Zbrojeva N.

ON THE ISSUE OF FORMATION FOR PEDAGOGICAL SKILLS FOR FUTURE TEACHERS

This article examines the characteristics and main prerequisites for the formation of the pedagogical skills of teachers in the process of adaptation to the profession.

The development of the national education system, which is influenced by socio-economic and political changes must be based on the priorities of the quality of teaching and all-round personal development. Schools success is depends of the level training of teachers, and of the expected benefits of the national school reform. For this reason the problem of professional skills is a great importance in the theory and practice of preparing future professionals. From future professionals required to achieve a combination of orientation of the breadth of knowledge and ability to quickly learn new industry. The author has attempted to describe the features of the formation pedagogical skills of teachers in the process of adaptation to the professional activities and to identify the main terms of the formation of pedagogical skills.

So, the modern approach to the problem of pedagogical skills is a set of personality traits, self-organization that provides a high level of professional activity in the reflexive manner. In the definition of context, the author takes the properties and qualities that should have to have a skilled teacher. There are different approaches to this issue in psychological and pedagogical literature. Today Ukrainian teacher thought has four main characteristics of a skillful teacher: humanistic orientation, professional competence, teaching ability and teaching techniques. This verbal and nonverbal skills that are an integral part of teacher skills and help all members of the educational process more clearly express themselves and achieve better results in their work. The author concludes that pedagogical skills is the highest level of educational activity and expression of the creative activity of the individual teacher as a set of personality traits, self-organization that provides a high level of professional activity. Therefore analyzed the professional and personal qualities are the foundation of pedagogical skills, the formation of which should be a priority in psychological and pedagogical training of future teachers.

Key words: *pedagogical skills, humanistic orientation, components of pedagogical skills.*

Стаття надійшла до редакції 29.10.2014